



A szovjetek második beavatkozása után a forradalom vívmányainak megőrzéséért küzdő Bagoly-csoport tagjaival szemben – közülük többen részt vettek az önkéntes mentőszolgálat munkájában – kíméletlenül jártak el. A kádárista hatalom ugyanis különösen súlyosnak ítélte a „konok, mindenre elszánt ellenforradalmárok” cselekedeteit.

Fegyveresen álltak ellen '56-ban: bitófán végezték – fakuló emlékek a megtorlásról, ötven év távolából

# Túteljesítő főbírák, halálosztók

Igencsak nekilendült a megtorló gépezet 1958 kora tavaszán; tömegesen küldtek vérpadra fegyveres felkelőket, többségük huszonéves forradalmár volt. Nagyon keveset tud a közvélemény sorsuk alakulásáról, pedig megérdemelnék, hogy helyet kapjanak a nemzet emlékezetében. Arcmásuk ott látható a Hősök falán, a Terror Házában. Erdemes jövőbe néző tekintetükkel újra és újra szembeülni.

KURCZ BÉLA

Március 6-án volt ötven éve, hogy kivégezték a november 4-e utáni csepeli fegyveres ellenállás vezetőit: a 26 éves Kőrösi Sándor főhadnagyot, a 34 esztendősi Andi József főhadnagyot, a 23. születésnapját éppen aznap ünneplő Somogyi Tibor tizedest és a 43 éves Major Ernő nemzetőrparancsnokot. Vajon mit kell tudnia az utókornak áldozatokról? Milyen szerep jutott a csepelieknek az 1956-os forradalomban, illetve utóvédharcbaiban? Miért küzdöttek reménytelenül is az utolsó pillanatokig? Élettörténetükről a Terror Háza Múzeum Hősök fala beszél.

## A megtorlás gépezete

– A négy mártír közös vonása: az októberi harcok idején még egyikük sem csatlakozott a forradalomhoz, csak a fegyverszünet idején vagy a szovjetek második intervenciójakor – mutat rá **Eörsi László**, az ötvenhatos utcai harcok kutatója. – Közülük hárman a hadsereg kötelékébe tartoztak, nekik a gyors csatlakozás különösen kockázatos lett volna. Nem csak ebben az '56-os csepeli perben hirdettek halálos ítéleteket. A Szenté Károly és társai ügyében négy civil résztvevőt (Szenté Károly és István, Bódi József, Zsendovics László) végezték ki, emellett távollétükben ítélték halálra a két legelszántabb ellenállót, Buri Istvánt és Sorn Károlyt. Ők még 1956 novemberében emigráltak. Buri az egyik vezetője lett a bécsi Magyar Forradalmi Tanácsnak, amely folytatni akarta a harcot. Ezután Olaszországban a Magyar Szabadságharcosok Szövetségének lett a tagja, de már az ötvenes évek végén elhagyta a kontinenst. Sorn emigrációs életéről egyelőre semmit sem tudunk. A teljesség kedvéért meg kell még említenünk a retorzió többi csepeli áldozatát is: Schiff Jánost, Nagy Józsefet és Farkas Imrét – foglalja össze a tényeket ötven esztendő távlatából **Eörsi László**. Mint mondja, Csepelnek kitüntetett szerep jutott az 1956-os eseményekben is. A forradalom első napjai a helyi erőkkel szembeni harc jegyében teltek el. A felkelők éltháláharcot vívtak a karhatalmистákkal, katonákkal, rendőrökkel. A forradalom átmeneti győzelme idején megalakultak a forradalmi szervezetek. November 4-től 10-ig elszántan harcoltak az óriási túlerőben levő megszállókkal. A forradalom leverése után az itteni munkástanács folytatta legtovább a politikai ellenállást.

A történetés szerint nem csoda, hogy ennyi „ellenforradalmi bűncselekményt” a hatalom alaposan meg akart utólag is torolni. Kőrösi Sándornak, Andi Józsefnek, Somogyi Tibornak, Schiff Jánosnak és részben Zsendovics Lászlónak is a fegyveres harcokért kellett meghalniuk. A csepeliek hősi ellenállása több szovjet katona életébe került, ezért kellett leszámolni velük. A katonák nem akartak a végéig harcolni, a náluknál sokkal radikálisabb civil felkelők – élükön Buri István parancsnokkal – viszont igen, és ők jóval többen voltak. Major Ernő



A megtorlás során a felkelők legtöbbjének semmi esélye sem volt az életben maradásra. Volt, hogy nyolc vádlottból hetet végezték ki FORRÁS: ÁLLAMBIZTONSÁGI SZOLGÁLATOK TÖRTÉNETI LEVÉLTÁRA

legfőbb „bűne” pedig az volt, hogy a fegyverszünet idején őt választották a helyi rendfenntartók főparancsnokává. A többiekkel szemben elsősorban önbíráskodásért (Bódi, Nagy, Farkas) vagy az objektumok elleni támadások irányításáért (a két Szenté – ők tizenegyen voltak testvérek) ügyében szabtak ki halálbüntetést.

A 29 évesen, Nagy Józseffel együtt február 28-án kivégzett Farkast nagy valószínűség szerint megalapozatlanul ítélték el. 1956. október 26-án ugyanis a teherautóval Pestről érkező fegyveresekhez csapódott, illetve felkerekedett a kocsira: a csepeli tanácselnököt akarták letartóztatni, mert híre ment, hogy az előző napi tüntetésen lelőtt egy embert. Miközben mindhiába keresték Kalamár Józsefet, figyelmüket egy láthatólag előlük menekülő ember vonta magára, mégpedig a Kossuth-díjas esztergályos, Bordás András. Üldözöbe vették hát, bekerítették, s ekkor – a Farkassal együtt később felakasztott – Nagy célzás nélküli lövést adott le. A bíróságon a tanúk egyértelműen igazolták: Farkas megpróbálta megakadályozni társa fegyverhasználatát. Bordás azonnal meghalt. A fegyveresek hazavitték Farkast, majd elhajtottak. Először gyorsított eljárásban halálra, másodfokon életfogytiglanra ítélték, később, az ügyész törvényességi óvása miatt, a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsának Népbírói Törvényszéke újratárgyalta az ügyet, s visszaállította az elsőfokú ítéletet. **Eörsi** szerint a rendelkezésre álló bizonyítékok nem támasztják alá a vádat, sőt...

Visszatérve a csepeli ellenállás vezetőinek ügyére: két vádlott esetében másodfokon Ledényi Ferenc hadbíró súlyosította az ítéletet halálra – Somogyi esetében életfogytiglanról, Majorján tizenkét évről. De vajon miért? Mivel érdemelték ezt ki?

Az első fokon halálra ítélt ötödrendű vádlott, Kovács Sándor viszont „megúsza” tíz évvel. Van rá magyarázat? Mi lett vele? – tudakoltam az '56-os In-

tezet munkatársától. Mint mondja, Somogyi esetében az döntött, hogy lövegkezelőként olyan alegységben harcolt, amelyek súlyos veszteségeket okozott a szovjeteknek, Major ügyében pedig az, hogy igen erős forradalmi körzetben volt tekintélyes vezető. Kovács Sándor százados mellett olyan bizonyítékok kerültek elő, amelyek a vádhatóság sem tudott kellőképpen cáfolni: november 4-én meg akarta akadályozni, hogy a csepeli nemzetőrök felvegyék a harcot a szovjetekkel. 1963-ban, a „nagy amnesztiával” szabadult. Ma a Történelmi Igazságtétel Bizottság katonai bizottságának tagja.

## Négy kivégzés egyszerre

Április 22-én lesz fél évszázada, hogy hóhérekre juttatták a 28 éves Péch Gézát és a társai ellen indított per vádlottait: Balogh Lászlót (Pipó), Gerlei Józsefet (28) és Békési Bélát (Bagoly, 32). Mit kell tudnunk mai szemmel a Bagoly-csoportról, az országos önkéntes mentőszolgálatról és 1956-os szerepéről? – kérdeztem a kutatótól.

– Az önkéntes mentőszolgálat a harcok kibontakozásakor alakult a Péterfy utcai kórházban. Tagjai éppoly bátran helytálltak a forradalmi események alatt, mint a szabadságharcosok, hiszen állandó veszélynek tették ki magukat. Kétségtelen viszont, hogy csak emiatt nem érte volna őket a bosszú a forradalom leverése után – magyarázza **Eörsi**. – A szovjetek második beavatkozása után, a forradalom vívmányainak megőrzéséért küzdő Bagoly-csoport tagjaival szemben – közülük többen részt vettek az önkéntes mentőszolgálat munkájában – kíméletlenül jártak el. A kádárista hatalom ugyanis különösen súlyosnak ítélte a „konok, mindenre elszánt ellenforradalmárok” cselekedeteit.

Tutsek Gusztáv már első fokon kötélt általi halált szabott ki az Aradon született, 33 esztendősi Balogh Lászlóra, Borbély János aztán másodfokon háromszor is kontrázott. Lásd ma már tudni,

hogy miért? Erről konkrét adatok nem állnak rendelkezésünkre. Annyit megállapíthatunk: Balognak semmi esélye nem volt az életben maradásra, mivel mielőtt a Bagoly-csoporthoz csatlakozott, a rendkívül veszélyesnek ítélt Baross téri fegyveres gárda egyik vezetője volt. Valóban példátlan eset az 1956-os megtorlás történetében, hogy Tutsek Gusztáv bárkihez képest is humanusnak mutatkozzon. Nem árt tudni, első fokon Tutsek, másodfokon Borbély János hozta a legtöbb halálos ítéletet.

## Hóhér túlórában

Van összefüggés kivégzésük ütemezésében, hogy két nappal később a hajlíthatatlansága miatt a Nagy Imre-perből elkülönítve tárgyalta, de a szintén Vida Ferenc által vezetett tanács Szilágyi Józseffel is leszámolt? – kérdeztem **Eörsitől**.

– Ebben nem látok összefüggést. 1957 és 1960 között egyes időszakokban gyakoribbak voltak a kivégzések, máskor ritkábbak. Még nem sikerült megfejteni az ütemezés miertjét, ha egyáltalán ez tudatos volt – felelte a szakember.

Aztán arról beszélgetünk, hogy május 10-én lesz ötven éve, hogy Jáger László és Ledényi Ferenc hadbíró ítélete után a hóhér végez a Schmidt-kastélybeli fegyveres ellenállást irányító katonákkal: Pércsi Lajos őrnagy (47), Csiki Lajos hadnagy (27) és Erdősi Eörsi. – A Schmidt-kastély körzetében folyó harcokban szovjet katonák is elesetek, amikor légvédelmi ágyúkkal megtámadták a Bécsi úton vonuló páncélos oszlopukat. Márpedig a megtorlás mechanizmusában végig kimutatható a fogat fogért elv, tehát a szovjet halottakért kikerülhetetlenül kivégzés járt. E három katona irányította a főleg civilekből álló – egyébként meglehe-

tősen fegyelmezetlen – ellenállókat, hármójuknak kellett elszenvetnie a legsúlyosabb ítéletet. Pércsiék robbantották fel a hármashatár-hegyi rádióadóvevő-állomást is, már ez önmagában véres bosszút kívánt.

Megtorpant-e Nagy Imréék júniusi kivégzése után a megtorlás lendülete? **Eörsi** nem úgy látja, hogy 1958 júniusától csillapodott volna a megtorlók elvakult dühe. Ez csak 1960 januárjától változik. Még hátravolt több mint száz halálos ítélet, köztük az olyan sokkoló, mint a legtöbb (52) vádlottat felvonultató Mecséri-per – a Juta-dombiak ügye –, amelynek során hét embert juttattak hóhérekre. Csaknem ilyen monstre per (33 vádlott) volt az újpesti forradalmárok, Kósa Pál és társainak pere, amely ugyanannyi áldozatot kívánt.

A történetés fejből sorolja a megrendítő tényeket: a Thököly úti szabadságharcosok perében (Futó János és társai) huszonnégy vádlott felett ítélték, s itt volt a legvéresebb a leszámolás: tizenegy felkelő életét oltották ki. Nagy Imréék pere után következtek a Kőztársaság tériek ítéletei. A Galgóczi-perben nyolc vádlottból hetet végezték ki. A Fánicsik-ügyben kilencből négyet, a Hercegh Benjámin és társai perben nyolcból hármat akasztottak fel. (Ez 1961. augusztus 26-án történt, s ez volt az utolsó 1956-os per, amely halálos ítélettel végződött.) A VII. kerületi felkelőket, Kovács Dezsőt és társait sújtó per, valamint a Steiner Lajos és társai pere hét emberéletet követelt. A VIII. és IX. kerületi forradalmárokat és a szervezkedőket tömörítő Bástyá csoport elleni eljárásban négy, a Vajdahunyad utcaiak (Wittner Mária és társai) perében három halálos ítélet született.

A megtorlás kegyetlensége – Nagy Imréék pere után – az egyértelműen baloldali beállítottságú forradalmároknak is kiterjedt: Angyal István, Géczy József és a rádiós szerkesztő Szirmai Ottó számára sem volt kímélet. Túlórzták a hóhérek. ■